

СТАНОВИЩЕ

За дисертационния труд на **Рая Стоянова Георгиева** за придобиване на образователната и научна степен *доктор* по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Обща социология)

Тема на дисертационния труд: **„Дигитални технологии и образователни неравенства в средните училища в България“**

Научна област: Социални, стопански и правни науки

Катедра: Социология, СУ „Св. Климент Охридски“

Научен ръководител: проф. дсн Пепка Бояджиева

Становището е изготвено от проф. дсн Милена Якимова, член на научното жури със заповед на ректора на СУ № РД-38-397 / 12.07.2024 г.

Комплектът документи, предоставен от Рая Георгиева за конкурса, е в съответствие със ЗРАСРБ и с Правилника за приложението му. Кандидатурата е в съответствие и с минималните национални изисквания за ОНС „доктор“ в професионално направление 3.1.

По темата на дисертационното изследване освен дисертационния труд са представени три академични публикации.

Авторефератът описва дисертационния труд като състоящ се от 190 страници текст и 20 страници приложения. Всъщност обемът е по-голям, ако се следва БДС. Структурата на работата е класическа: увод, три глави, заключение, библиография и приложения (ръководства за провеждане на интервюта и фокус групи, формуляри за съгласие, анонимизирана информация за участниците в теренното изследване). Библиографията обхваща 161 заглавия на български и английски езици. Част от българските заглавия са всъщност актове на МС и МОН.

Актуалност на тематиката

Дисертационното изследване свързва две теми на социологически анализ: връзката образование – социални неравенства, от една страна, и измененията в образователните пространства и процеси, възникващи при въвеждането на дигитални технологии, от друга. Всяка от двете теми е актуална, макар и, както отбелязва дисертантката, по тях да има вече доста изследвания. Иновативността на предложената дисертация е в поставянето на двете теми във връзка помежду им: „Обвързването на ролята на ИКТ с влиянието на социалните неравенства в образованието“ (с. 4).

Характеристика на дисертационния труд, основни приноси моменти и въпроси

Как въвеждането на дигитални технологии влияе върху и се влияе от социалните неравенства и връзката им с образователните неравенства: този централен въпрос на дисертацията е фокусиран в „употребата на електронни дневници и техните ефекти в образованието“ (с. 29) и връзката им с неравенствата в системата, разбрани като въздействие на семейната среда върху образователните постижения.

Първата част на дисертацията скицира кризите и глобалните рискове на съвременността, част от които естествено са свързани с и произтичат от дигиталните технологии. Втората част систематизира теоретичните перспективи, през които се формулират изследователските търсения (основно теория на дееца мрежа през Бруно Латур и двойката капитал – хабитус през Пиер Бурдийо). Частта завършва с много полезно резюме на данни от релевантни на темата международни сравнителни изследвания. Третата част представя емпиричните изследвания и анализа на резултатите от тях. Тук най-напред е анализиран наборът от нормативни документи и регулации при въвеждането на електронни дневници и свързаните с тях платформи за комуникация (Школо, Админ Плюс, Сиела, НЕИСПУО) в българското училище, а следващите – най-интересните и приноси в работата – параграфи представят и интерпретират данните от теренното изследване. Методът е дефиниран като изследване на случай, случаите са три различни училища (определени като изпреварващо, средно и изоставащо), посетени между октомври 2021 г. и октомври 2022 г. В трите училища са интервюирани директори, учители, ученици между 9-и и 11-и клас и родители на такива ученици. (с. 104).

Първият от трите случая е на изоставащо селско училище в северозападна България. Това е граничен случай между неравенство и изключване. През него ясно се вижда, че теорията на дееца мрежа, макар и много продуктивна, когато се изследват хетерогенни системи, интерактивни процеси и технологични иновации, е доста безпомощна при анализа на маргинализацията и изключването. В случай 1 самото образование е някак странична черта на училището, чийто директор се бори с подръчни средства срещу неравенството и ефектите на крайната бедност, за да съхрани училището („директорът се опитва да улесни чрез наемане на допълнителна кола и шофьор да осигуряват транспорта на учениците“, с. 112).

Случай 2 – средно като постижения училище в голям град в югоизточна България – най-ясно откроява директното възпроизводство на социалното неравенство като образователно. При това в сравнението между този случай и случай 3 (училище от типа, публицистично наричан „елитно“) електронните дневници се виждат и като властови инструмент, който съдържа скритото, овещнено привилегироване на определен тип хабитуси. Тъкмо във връзка с това са и двата най-ценни приноси момента в дисертационното изследване: 1) формулирането и операционализирането на разбиране за „технически капитал“ и 2) убедителното аргументиране на тезата, че разликите в ресурсите и капиталите правят така, че въвеждането на дигитални технологии не само не помага за преодоляване на неравенствата, но, напротив, функционира като „механизъм за превръщане на социалните неравенства в образователни и по този начин за легитимирането им, а също и за възникването на нови дигитални неравенства“ (с. 170).

Наред с изброените в автореферата научно-приложни приноси искам да отбележа като приносна и свързаната с публичните политики теза, че каквато и да е реформа на

образователната система не може да противодейства на образователните неравенства без промяна в социалната и икономическата политики, насочена целево срещу социалните неравенства. И нещо повече, в отсъствието на целенасочени социални и икономически политики промените в образователната система могат ако не да усилват, най-малкото да легитимират съществуващите неравенства.

Наред с достойнствата си, работата е белязана и от някои проблеми. Въпреки редакцията след вътрешната защита, на места са останали неререфлектирани смесвания на административен и академичен език и мисловна стилистика. Липсва рефлексия и върху ценностите, в които социализира съвременното българско училище. А тъкмо през хабитуализираното усвояване на ценностни ориентири неравенството се приема като очевидност, става легитимно през своята незабелязаност. За съжаление и в самия инструментариум на изследването не са заложили индикатори за статусни характеристики на интервюираните ученици и родители, така че не може да се направи анализ на връзката между мненията им и обема и структурата на капиталите в семейството.

Имам два въпроса към докторантката. Първо, струва ли си в изследователския ключ на дисертационното изследване да се прави разлика между неравенство, от една страна, и маргинализация и социално изключване, от друга? Ако не, защо, а ако да, каква би била тя?

Второ, забелязвам с удоволствие, че след вътрешната защита нормативният принцип на ефективността, заложен в практически всички нормативни документи, свързани с училищното образование, не се приема като безвъпросен. Няма ли самият този принцип роля в легитимирането на неравенствата, приемането им за даденост, а в някои случаи и етнизиранието им?

В заключение: Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос* и отговарят на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на СУ „Св. Климент Охридски“.

Качества на самостоятелно проведеното научно изследване, както и обхватът на изводите, наред с публикациите по темата на докторантурата ми дават основание да гласувам убедено ЗА и да препоръчам на научното жури да присъди образователната и научна степен доктор по професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата (Социология – Обща социология) на Рая Стоянова Георгиева.

София, 25.09.2024 г.

Дал становището:

(Милена Якимова)